

Biskup Antun Akšamović pod istragom komunističkih vlasti

UDK 929 Akšamović, A.

Izvorni znanstveni rad

Sladana Josipović Batorek

Filozofski fakultet u Osijeku

U radu su u cijelosti u izvornom obliku doneseni spisi Službe državne sigurnosti, a koji dokazuju kako je i đakovački biskup Antun Akšamović, neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata bio pod određenom prisмотрom državnih vlasti. Izjave i dokumenti se najvećim dijelom odnose na biskupovo držanje tijekom ustaškog režima, ali i na njegov odnos prema križarskom pokretu. Činjenica da protiv Akšamovića ipak nikada nije pokrenut sudski postupak, dokazuje kako komunističkim vlastima nije bilo u interesu da se obračunavaju s jednim od rijetkih katoličkih biskupa, koji je pokazao spremnost za suradnjom i pozitivno se izjasnio o postojećem političkom sustavu. Umjesto toga, vlasti su Akšamovićevu spremnost za dijalogom nastojali iskoristiti za razbijanje jedinstva Katoličke crkve na čelu s nadbiskupom Stepincem i kao argument da za loše crkveno-državne odnose nije kriva državna vlast nego pojedini biskupi koji odbijaju svaki kontakt s vlastima.

Ključne riječi: Antun Akšamović, komunističke vlasti, Đakovo, Služba državne sigurnosti, istraga

Uvod

Antun Akšamović rođen je u Garčinu pokraj Slavonskog Broda 1875. godine. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Vinkovcima,

gdje je i maturirao. Studij bogoslovije završio je u Đakovu, gdje je i zaređen 1899. godine. Prvu službu, onu kapelansku, obnašao je u Drenju, a zatim u Đakovu. U razdoblju od 1901. do 1920. godine obnašao je razne službe – prefekta Dječaćkog sjemeništa u Osijeku, profesora Visoke bogoslovne škole za moral i pastoral, ekonomu sjemeništa, člana Biskupske konzistorije te rektora Biskupskog bogoslovnog sjemeništa. Đakovačkim biskupom imenovan je 11. lipnja 1920. godine, a posvećen po zagrebačkom nadbiskupu Antunu Baueru 29. lipnja 1920. godine. Tri godine kasnije, Akšamović je na upravu, kao apostolski administrator, dobio i dva dekanata sjeverne Slavonije, koji su do tada bili sastavni dijelovi Pečuške biskupije.

Službu đakovačkog biskupa i apostolskog administratora sjeverne Slavonije, Akšamović je obnašao sve do 1942. godine. Naime, te je godine, iz nepoznatih razloga, Akšamović Svetoj Stolici podnio ostavku na navedene službe. Rješenje Svete Stolice uslijedilo je nakon šest tjedana, a Akšamovićeva je ostavka djelomično prihvaćena te je razriješen dužnosti rezidencijalnog biskupa i imenovan apostolskim administratorom Đakovačke i Srijemske biskupije s naslovom titularnog biskupa „Episcopus Augustopolitanus in Phrygia”.¹ Tom odlukom Đakovačka i Srijemska je biskupija ostala bez rezidencijalnog biskupa, a upravljanje biskupijom preko apostolskog administratora zadržalo se idućih 17 godina, odnosno do 1959. godine kada je za novog đakovačkog biskupa imenovan Stjepan Bäuerlein.

U jednom od prvih pisama upućenih po završetku rata Svetozaru Ritigu, Akšamović se osvrće i na navedene promjene u upravi biskupije. U njemu Akšamović odgovara Ritigu na njegovu tvrdnju da je „učinjena nepravda” i moli ga da ništa ne poduzima. Nadalje ističe: „Meni nije od Sv. Stolice učinjena nikakva nepravda. Volenti non fit injuria. Povod i uzrok moje demisije na biskupiji objasniti ću ti ustmeno, to se pismeno ne može točno opisati. Ja jedva čekam zgodan čas, kada ću Sv. Ocu javiti da više ne mogu. Star sam 70 god. te opterećen bolešću zglobnog reumatizma.”² Iz navedenog pisma može se naslutiti da su osim zdravstvenog stanja i poodmakle životne dobi postojali i neki drugi, ozbiljniji razlozi njegove ostavke o kojima Akšamović nije

1 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ), Ostavština Svetozara Ritiga (dalje: OSR), svezak 44, Akšamovićevo pismo Ritigu od 26. rujna 1952. godine.

2 Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Komisija za odnose s vjerskim zajednicama (dalje: KOVZ), kut. 326, Akšamovićevo pismo Ritigu od 17. lipnja 1945.; Miroslav Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji.*, Svezak I., 1945.-1952., Zagreb, 2008., str. 45.

želio pisati. Moguće pojašnjenje može se pronaći u jednom od kasnijih pisma Ritigu, upućenom u rujnu 1952. godine, u kojem Akšamović kao razloge svoje ostavke, uz zdravstvene probleme, navodi i „oštre oprijeke sa tadanjim režimom”.³ Je li bila riječ o načelnom neslaganju s politikom ustaškog režima ili nekom konkretnom slučaju, nije nam poznato, ali je očito da su razlozi Akšamovićeve ostavke bili dijelom i političke prirode.

Odnos biskupa Akšamovića prema državnim vlastima nakon 1945. godine

Za razliku od većine katoličkih biskupa u Hrvatskoj, Akšamović je po završetku rata zauzeo pozitivan stav prema novouspostavljenoj Federativnoj Jugoslaviji na čelu s Komunističkom partijom Jugoslavije (KPJ). U razgovoru sa župnikom iz srijemskog sela Golubinci, Petrom Masnićem, koji je kasnije objavljen i u listu *Slobodna Vojvodina*, Akšamović ulazak partizana u grad Đakovo opisuje kao „historijski dan” kada su se svi uvjerali „kako su izmišljene svakovrsne strahovite laži koje je o našoj herojskoj vojsci i njenom rukovodstvu širio okupator putem radija i štampe”. Osvrćući se na susret Tita i Bakarića s predstavnicima Katoličke crkve iz Zagrebačke nadbiskupije početkom lipnja 1945. godine, Akšamović ističe „da možemo imati puno povjerenje u naše državno rukovodstvo na čelu s maršalom Titom”. Na kraju dodaje: „Kako je naš narodni heroj narode Jugoslavije vodio u borbi za slobodu tako nam je živa želja da naše narode mudro vodi u izgradnji i obnovi naše opustošene zemlje u duhu bratstva i jedinstva naših naroda. U tome visokom državničkom poslu naše svećenstvo i vjernici naše biskupije će ga savjesno pomagati i na tom putu slijediti.”⁴

U skladu s navedenom izjavom Akšamovićev stav prema komunističkim vlastima i u idućim je godinama bio u znaku spremnosti za rad na sređivanju crkveno-državnih odnosa. Da je bio jedan od rijetkih biskupa, koji je bio u dobrim odnosima i spreman na suradnju s komunističkim režimom, svjedoči i izvješće hrvatske vjerske komisije Saveznoj komisiji za vjerska pitanja u kojem stoji da su s „Komisijom surađivali rijetki biskupi kao što su biskup ši-

3 NAZ, OSR, svezak 44, Akšamovićevo pismo Ritigu od 26. rujna 1952. godine.

4 Nadbiskupijski arhiv u Đakovu (dalje: NAĐ), Akšamovićev prezidijal (dalje: AP), 30/1945, bez nadnevka.

benski Jerolim Mileta, biskup senjski Viktor Burić i biskup đakovački Antun Akšamović.”⁵ S druge strane i same su vlasti simpatizirale Akšamovića zbog njegovog pozitivnog držanja prema novom društveno-političkom poretku, što je vidljivo i iz podatka da su predstavnici Komisije za vjerska pitanja čak tri puta posjetili Akšamovića, što nije bila uobičajena praksa, jer su predstavnici Katoličke crkve uglavnom bili pozivani u Komisiju.⁶ Naklonost vlasti prema đakovačkom biskupu mogla bi se dijelom objasniti i činjenicom da je Akšamović bio na čelu biskupije koja je predstavljala Strossmayerovo naslijeđe, na čije su se jugoslovenstvo komunističke vlasti često pozivale, nastojeći uvjeriti javnost kako je upravo komunistički režim ostvario Strossmayerovu ideju jugoslovenstva. Upravo je zbog toga i sam Akšamović često u svojim predstavkama, upućenim nositeljima vlasti, spominjao biskupa Strossmayera, nastojeći na taj način udobrovoljiti vlasti i osigurati pozitivan odgovor. Kada je povodom svog 84. rođendana odlikovan jednim od najvećih državnih odličja, Ordenom bratstva i jedinstva, Akšamović se u zahvalnom govoru također osvrnuo na velikog đakovačkog biskupa, istaknuvši: „Ja sam nasljednik velikoga biskupa Strossmayera.(...) Ja sam imao baštiniti i čuvati ideologiju Strossmayerovu. Ja sam ju doista čuvao i njegovao. (...) Što je Strossmayer zamislio to je Maršal Tito ostvario i učinio svojinom jugoslovenskih naroda. Bratstvo i jedinstvo je danas snaga i slava nekada pocijepanih Jugoslavena. Drugi razlog je u tome što je Maršal Tito nacionalnu politiku Jugoslavije postavio na temelje podpune ravnopravnosti.”⁷

Akšamovićev afirmativan odnos prema komunističkim vlastima može se iščitati i iz njegovih novogodišnjih čestitki upućenih Titu i ostalim visokim partijskim dužnosnicima kao što su Vladimir Bakarić i Ivan Ribar. U njima se Titu obraća kao „narodnom heroju”, „ujedinitelju naroda”, „voljenom vodji”, „državniku snažne energije”, a Bakariću i Ribaru kao „visokom predstavniku naše narodne vlasti”, „prvoborc u krvavoj borbi i slavnoj pobjedi”. Šaljući pozdrave iz „Štrossmajerovoga grada”, Akšamović izražava želje za što uspješnijim rodoljubnim državničkim radom u predstojećoj godini.⁸

5 Miroslav Akmadža – Margareta Matijević, „Odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkoj vlasti”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, Zagreb, 2006., str. 435.

6 M. Matijević, „Odnos Komisije za vjerska pitanja i bosansko – srijemskog biskupa Antuna Akšamovića”, *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića*, (ur. Stjepan Matković), Zagreb, 2005., str. 191.

7 M. Akmadža – M. Matijević, *Odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkoj vlasti*, str. 436-437.

8 NAĐ, AP, 112/1946, 82/1948.

Vrlo važan čimbenik u odnosima između Akšamovića i komunističkih vlasti bilo je i njegovo prijateljstvo s predsjednikom republičke Komisije za vjerska pitanja msgr. Svetozarom Ritigom, koji je, kao i Akšamović, bio rodom iz Slavanskog Broda. Njihovo poznanstvo i prijateljstvo trajalo je dugi niz godina, a ponajbolje se može pratiti iz opsežne korespondencije nastale nakon 1945. godine. Proučavajući njihovu međusobnu prepisku može se zaključiti kako su Akšamovićeve dobri odnosi s vlastima velikim dijelom i rezultat njegova prijateljstva s Ritigom, koji je zahvaljujući svom političkom položaju posredovao i zalagao se u svim važnijim pitanjima za Đakovačku i Srijemsku biskupiju i biskupa Akšamovića. Budući da su se u svojim pismima Akšamović i Ritig osvrtni na gotovo sva aktualna zbivanja i probleme vezane za crkveno-državne odnose, iz njih se može iščitati i kakav je bio odnos đakovačkog biskupa prema zagrebačkom nadbiskupu Stepincu. Tako u jednom pismu poslanom Ritigu krajem 1945. godine Akšamović vrlo kritički govori o Stepincu njegovom obnašanju nadbiskupske dužnosti: „Dr Bauer je oko sebe imao stalno umne muževe svećenike i civilite. Dr. Stepinac imade neuke mladiće i opatice. Nije dakle čudo da je upao u takav očajan položaj da ga braniti ne možemo. To je jedan diplomatski zapletaj, ipak je jedini izlaz da to rieši sv. Stolica, pa makar i detronizacijom Dr. Stepinca. Još je bolje, da sam abdicira, ako se osjeća krivim ili da se državnicima ispriča ako nije njegova subjektivna krivnja.”⁹ Iako je iz ovoga navoda vidljivo da Akšamovićev osobni stav o zagrebačkom nadbiskupu nije bio najpovoljniji, njihov je službeni odnos bio na zadovoljavajućoj razini i Akšamović je, poštujući crkvenu hijerarhiju, podržavao odluke vrhovnog poglavara Katoličke crkve u Hrvatskoj. To je ponajbolje izraženo u Akšamovićevim pismima Ritigu neposredno nakon održavanja Biskupske konferencije u rujnu 1945. godine i objave Pastirskog pisma. U pismu od 23. rujna 1945. godine, dakle samo tri dana nakon objavljivanja Pastirskog pisma, Akšamović, koji je bio među njegovim potpisnicima, osvrće se na održanu konferenciju i donesene zaključke: „Iz svega smo razabrali, da niti Savezna Vlada Beograda niti Federal. Vlada Hrvatske nema dobre volje za sporazumno sredjenje dobrih odnošaja između Crkve i Države.” Kao razloge tomu navodi izuzetno nepovoljan materijalni položaj svećenika i biskupa, čija je sudbina zbog toga neizvjesna te upozorava na činjenicu da Savezna komisija za vjerske poslove u Beogradu još uvijek

9 HDA, KOVZ, kut. 326, Akšamovićevo pismo Ritigu od 23. prosinca 1945.; M. AKMADŽA, *Crkva i država*, 87.

nije započela s radom, nazivajući to „varkom Beogradskih krugova”. Nadalje kao ključne probleme u crkveno-državnim odnosima spominje degradaciju vjerske nastave u školama, odvratanje mladih od Crkve, uvođenje civilnog braka, agrarnu reformu i postojanje logora u kojima je zatvoren veliki broj Hrvata-civila, ali i svećenika. Na kraju pisma Akšamović komentira i Ritigov odnos sa Stepincem: „Razočarao sam se kada sam opazio toliku udaljenost i zategnutost između Nadbiskupa i Tvoje Presvijetlosti. Ovo se mora popraviti. Ti se po svojem položaju moraš kadgod i navinuti da mu dadeš sugestije za crkveno političke poslove, jer on takvih svećenika kraj sebe ne imade.”¹⁰

Iako se Akšamović u pojedinim trenucima nije libio uputiti kritiku predstavnicima komunističkog režima u pogledu rješavanja crkveno-državnih odnosa, ton njegovih okružnica i pisama uglavnom je odražavao pomirljivost i nadu da se odnosi između Katoličke crkve i države mogu urediti na obostranu korist, uz isticanje osobne spremnosti da u tome pomogne. Moglo bi se zaključiti da je Akšamović kao svećenik i biskup osjećao i uviđao svu težinu položaja Katoličke crkve u Jugoslaviji, ali da je u svojoj kritici postojećeg režima bio vrlo oprezan i nikada nije prelazio granicu koja bi mogla dovesti do narušavanja njegovih odnosa s vlastima. Potvrdu ovoga zaključka možemo pronaći i u ranije spomenutom pismu Ritigu u kojem Akšamović, na tragu Pastirskog pisma, iznosi primjedbe na račun državnih vlasti i njihove politike prema Katoličkoj crkvi, ali na kraju izražava svoju zabrinutost zbog moguće negativne reakcije: „Ja se bojim, da će naš memorandum Maršalu biti shvaćen kao obtužnica Režima i da će nas prikazati kao da smo na liniji opozicije, ali je sigurno da drugo ne želimo nego mir i sklad između Crkve i Države.”¹¹

Akšamović pod istragom

Unatoč dobrim odnosima s novom vlašću, bilo je i onih koji nisu bili naklonjeni Akšamoviću smatrajući ga suradnikom ustaškog režima. Posebno je zanimljiva činjenica da se u djelu Viktora Novaka *Magnum crimen*, objavljenom 1948. godine, u kojem autor na više od tisuću stranica progovara o Katoličkoj crkvi, Vatikanu i njihovom „protunarodnom djelovanju” kroz cijelo 20. stoljeće, uz zagrebačkog nadbiskupa Stepinca najviše spominje upravo

10 NAZ, OSR, svezak 44, Akšamovićevo pismo Ritigu od 23. rujna 1945.

11 NAZ, OSR, svezak 44, Akšamovićevo pismo Ritigu od 23. rujna 1945.

biskup Akšamović.¹² To se ponajprije odnosi na Akšamovićevo držanje tijekom Drugog svjetskog rata, tijekom kojeg je, prema njegovom tumačenju, kao i zagrebački nadbiskup „dao primjer svome kleru kako treba da se služi NDH”. Novak također spominje i pojedine Akšamovićeve okružnice u kojima otvoreno govori protiv Narodooslobodilačkog pokreta (NOP) i zagovara prijelaze pravoslavnog stanovništva na katoličku vjeru. Opisujući njegovo ponašanje nakon uspostave komunističkog režima 1945. godine, Novak Akšamovića naziva „političkim kameleonom”, koji svoje stavove prilagođava trenutnoj političkoj situaciji. S tim u vezi ističe kako je u vrijeme bivše Jugoslavije govorio o „moćnoj i nesalomljivoj Jugoslaviji”, da bi se zatim stavio u službu ustaškog režima, a konačnu „transformaciju” doživljava po završetku rata.¹³ U prilog Akšamoviću nije išla ni činjenica da je bio potpisnik biskupske poslanice od 24. ožujka 1945. godine, koju su komunističke vlasti tumačile kao otvoreno podržavanje ustaškog režima. U pismu Ritigu od lipnja 1945. godine, Akšamović ističe da nije bio pozvan ni na kakvu istragu u vezi poslanice, koja je prema njegovim riječima, „radi strahovitog zbivanja u zemlji bila potrebna”. Napominje kako poslanica nije u opreci s NOP-om, jer ne govori o NDH, nego o „vlastitoj državi”, koja je osigurana i u Federativnoj Jugoslaviji. Do nesporazuma je došlo jer je list *Hrvatski narod* objavio netočnu verziju teksta, te da se jedini izvorni tekst nalazi u *Katoličkom listu*, iz kojega je jasno vidljivo da poslanica nije usmjerena protiv partizanskog pokreta, nego protiv svih neodgovornih elemenata među partizanima, četnicima i ustašama.¹⁴ Unatoč navedenim Akšamovićevim tvrdnjama i navodima u poslanici u kojima se govori o zločincima „s bilo koje strane” i potrebi njihova kažnjavanja, neosporna je činjenica kako se ožujkska poslanica prije svega odnosila na partizane i komuniste, koje se u poslanici naziva neprijateljima Katoličke crkve i pristašama „materijalističkog komunizma”.¹⁵ Iako Akšamović u pismu tvrdi da nije upoznat s istragom u vezi spomenute poslanice, očito

12 Ime biskupa Akšamovića pojavljuje se na drugom mjestu iza nadbiskupa Stepinca i u popisu „istaknutih ratnih zločinaca iz grupe masovnih zločina” izrađenom 1946. godine od strane Pokrajinske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini. Marin Srakić, *Cruce et labore – Križem i radom. Biskup Stjepan Bauerlein i Đakovačka i Srijemska biskupija (1951.-1973.)*, Đakovo, 2014., str. 76.

13 Viktor Novak, *Magnum Crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., str. 566, 568, 570, 618, 812, 969-975.

14 HDA, KOVZ, kut. 326, Akšamovićevo pismo Ritigu od 17. lipnja 1945.

15 Lucijan Kordić, *Mučeništvo Crkve u Hrvata*, Chicago, 1988., str. 60.

je postojala određena bojazan od mogućeg uhićenja, što je zasigurno pojačalo i pritvaranje nadbiskupa Stepinca u svibnju 1945. godine. O tome izvještavaju i partijske organizacije iz Đakova u kojima stoji kako biskup Akšamović „neprestano oblijeće” njihove ustanove zbog straha od uhićenja: „Sam biskup kad je dočuo preko naših novina da ga napadamo što je potpisao prosvjed katoličkih svećenika protiv NOB-a, došao je u Komandu mjesta Djakovo sa nekim podacima kako se on za vrijeme Jugoslavije izjašnjavao za federaciju i poslije u razgovoru je rekao da se nadao da će biti uhapšen svakog časa od naše strane.”¹⁶

Biskup Antun Akšamović

16 Državni arhiv Osijek (dalje: DAO), Fond 309, Kotarski komitet KPH Đakovo 1944.-1955., kut. 5, 18. svibnja 1945.; „Okružni komitet KP Hrvatske SlavonSKI Brod izvještuje Oblasni komitet KP Hrvatske Osijek o stanju u Okrugu”, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, (prir. Vladimir GEIGER), SlavonSKI Brod, 2006., str. 201.

U jesen 1945. godine kod Državnog tužitelja u Slavonskom Brodu podignuta je tužba protiv Akšamovića i to od strane župnika iz Gundinaca Mirka Gazivode i još nekolicine potpisnika, u kojoj su u 12 točaka navedena navodna biskupova djela protiv NOP-a. U pismu Ritigu od 15. studenog 1945. godine Akšamović ističe da je riječ o župniku koji se za vrijeme rata propio, a prilikom premještaja u drugu župu poveo je nečiju ženu, zbog čega ga je cijela obitelj tužila. Zbog takvog ponašanja, nakon brojnih opomena, Akšamović je suspendirao Gazivodu na 6 mjeseci, koji je tom prilikom dobio namještenje kod Državnog tužitelja u Slavonskom Brodu. Tražeći od Ritiga da istraži slučaj i o svemu ga obavijesti, napominje da protiv NOP-a nije učinio ništa nepravilno i da će, ako je potrebno, osobno doći u Zagreb i dati svoje objašnjenje.¹⁷

Da je biskup Akšamović neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata bio pod određenom prismotrom državnih vlasti dokazuju i spisi Službe državne sigurnosti, u kojima su sadržani dokumenti i izjave o njegovu držanju tijekom ustaškog režima. Navedeni spisi čuvaju se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u sklopu fonda broj 1561 „Republički sekretarijat unutrašnjih poslova” u kutijama 5 i 6. Među njima nalaze se službeni Akšamovićev dopis upućen u lipnju 1942. godine Državnoj komisiji Hrvatskog državnog muzeja s popisom dvadeset pravoslavnih crkava, koje su na području Đakovačke i Srijemske biskupije pretvorene u katoličke, obrazac prijedloga za njegovo odlikovanje veleredom sa zvijezdom uz obrazloženje: „Za predanu suradnju s državnom vladom i državnim oblastima u svim narodnim i vjerskim pitanjima svoje biskupije”, pismo biskupa Akšamovića upućeno župniku iz Cerne Živku Kalajdžiću, u kojem se, očito na župnikov upit, osvrće na problem korištenja crkve i ostalih bogoštovnih objekata od strane ustaške i njemačke vojske, kao i izjava istoga župnika iz travnja 1945. godine u kojoj je naveo da je u svibnju 1941. godine položio ustašku zakletvu isključivo po naređenju biskupa Akšamovića, kao što su to morali učiniti i svi ostali svećenici na području Đakovačke i Srijemske biskupije. Posebno zanimljiv je referat pod nazivom „Rad i protunarodna djelatnost biskupa đakovačkog dra Antuna Akšamovića”, čiji je autor svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije Đuro (Đuka) Marić nastao, najvjerojatnije, 1946. godine kada se Marić nalazio u pritvoru. Naime, Marić je u zajedničkom procesu s nadbiskupom Alojzijem

17 HDA, KOVZ, kut. 326, Akšamovićevo pismo Ritigu od 15. studenog 1945.; M. AKMADŽA, *Crkva i država*, str. 81.

Stepincem osuđen na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od pet godina te gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od jedne godine. Na slobodu je pušten već tijekom 1947. godine i to na intervenciju biskupa Akšamovića za puštanjem njega i još četvorice svećenika Đakovačke biskupije.¹⁸ U najvećem dijelu referata Marić opisuje Akšamovićevo biskupovanje u razdoblju rata, odnosno njegove političke stavove u vrijeme ustaškog i kasnije komunističkog režima, ali se također osvrće i na okolnosti njegova imenovanja đakovačkim biskupom 1920. godine, kao i na odnos prema vlastima Kraljevine Jugoslavije. Osim ovoga referata, posvećenog isključivo biskupu Akšamoviću, među spisima se nalaze i Marićevi referati o kanonicima đakovačkog Stolnog Kaptola, svećenicima dušobrižnicima Pavelićevog tjelesnog zdruga te referat „Odnosi i veze visokog klera katol. Crkve prema ustaško-križarskom pokretu”, u kojem se, uz ostale katoličke biskupe, dotiče dijelom i biskupa Akšamovića. Posljednji spis predstavlja Marićeva izjava, koja nije, barem u pregledanom fondu, sačuvana u cijelosti, a u kojoj Marić optužuje biskupa Akšamovića zbog prisiljavanja na sudjelovanje u prevođenju pravoslavnog stanovništva iz mjesta Paučje i Čenkovo na katoličku vjeru.

Kod navedenih referata, kao i izjava župnika Kalajdžića i Đuke Marića svakako je potrebno upozoriti na mogućnost da su napisane ili potpisane zbog straha od mogućih posljedica ili pod prisilom što je bila jedna od uobičajenih metoda jugoslavenskih sigurnosno-obavještajnih službi i što svakako dovodi u pitanje istinitost ovih, ali i brojnih sličnih izjava. No, unatoč dvojbenoj vjerodostojnosti, navedeni dokumenti izuzetno su značajni jer se na temelju njih bez sumnje može zaključiti kako je komunističkom režimu bilo izuzetno stalo do toga da doznaju i prikupе kompromitirajuće detalje i izjave o Akšamovićevu držanju tijekom rata, te da je njihovo daljnje postupanje prema đakovačkom biskupu, kao i mogućnost pokretanja istrage, ponajprije ovisilo o njegovom stavu prema novouspostavljenom društveno-političkom poretku. To potvrđuje i činjenica da unatoč svim dokazima, ne ulazeći u njihovu istinitost, koji nisu išli u prilog biskupu Akšamoviću, njegov odnos s komunističkim vlastima ipak nije bio narušen. Razlog tomu zasigurno leži u činjenici kako komunističkim vlastima nije bilo u interesu da se obračunavaju s jednim od rijetkih biskupa, koji je pokazao spremnost za suradnjom i pozitivno se izjasnio o postojećem političkom sustavu. Umjesto toga, vlasti su Akša-

18 M. Akmadža – Slađana Josipović Batorek, *Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944.-1946.*, Slavonski Brod – Đakovo, 202., str. 262.

movićevu spremnost za dijalogom nastojali iskoristiti za razbijanje jedinstva Katoličke crkve na čelu s nadbiskupom Stepincem i kao argument da za loše crkveno-državne odnose nije kriva državna vlast nego pojedini biskupi koji odbijaju svaki kontakt s vlastima.

Svi spomenuti dokumenti u nastavku su u cijelosti¹⁹ doneseni u izvornom obliku, bez zadiranja u jezik i pravopis, dok se u uglatim zagradama nalaze dopune pojedinih riječi.

* * *

HDA, Fond 1561, Republički Sekretarijat unutrašnjih poslova (dalje: RSUP), Služba državne sigurnosti (dalje: SDS), kut. 5.

Rad i protunarodna djelatnost biskupa đakovačkog dra ANTUNA AKŠAMOVIĆA.

Đakovački biskup ima valjda najšareniju političku prošlost od sviju meni poznatih ljudi do sada. Koliko je bilo vlada u bivšoj Jugoslaviji, toliko se puta i on politički mijenjao i jednako oduševljeno uz sve pristajao.

I tok života mu je zanimljiv, da ga usput samo spomenem. Iza svršene bogoslovije u Đakovu imenovan je kapelanom, pa prefektom dječaćkog sjemeništa u Osijeku, pa profesorom moralke na bogosloviji u Đakovu. Ovdje je uz profesorsku službu bio prefekt, pa ekonom, pa onda rektor bogoslovije. Kažu njegovi učenici, da je kao profesor bio zgodan, al da se sasvim promijenio kada je postao biskupom. A izabran je za biskupa đakovačkog 1920. godine, pošto je vladala 4 godine sedisvakancija²⁰ iza smrti biskupa Krapca.

Vele, da je kao profesor bogoslovije bio oduševljeni pristalica Stranke prava i da je kao takav obilazio po selima u poslu kortešacije²¹. Kad je nastala bivša Jugoslavija, promijenio je i on svoje političko držanje i zaplivaio u

19 Osim dokumenta „Odnosi i veze visokog klera katol. Crkve prema ustaško-križarskom pokretu” iz kojeg je izdvojen samo dio o biskupu Akšamoviću.

20 Sedisvakancija ili prazna stolica (lat. *Sede vacante*) – izraz prema kojem se, prema Kanonskom pravu Rimokatoličke crkve, označava vrijeme dok je upražnjena papinska ili biskupska stolica. U ovom slučaju misli se na sedisvakanciju nakon smrti đakovačkog biskupa Ivana Krapca (1910.-1916.).

21 Korteširati (mad.) - politički agitirati za nekog političara, stranku ili ideju.

oportunističke vode. Ne znam, šta je tad bio: koalicionaš, što li? Svakako je pristajao uz stranku, koja ga je moćno zagovarala kao kandidata za đakovačkog biskupa.

Kada je sjeo na stolicu biskupa Strossmayera, mislio je, da mora biti u svemu i njegov nasljednik. I to je – izgleda – na svoj način shvaćeno nastojao provoditi. Sada je postao Jugoslaven na taj način, da je vjerno slijedio sve promjene vlada, kojih je u staroj Jugoslaviji bili podosta. On je bio uz svaku novu vladu. Često je putovao u Beograd i obilazio razne ministre. A narod je stvorio famu, da se ondje s njima karta i da je već prokartao milijun. On je revno posjećivao Beograd, a i odande su posjećivali njega u Đakovu. Poznat je kao veliki gostoprimec, a đakovačka biskupija onda kao vrlo dobro stojeća. Često su i često bili u dvoru ručkovi ili večere s beogradskim generalima ili drugim političkim ličnostima. I pilo se dobro vlastelinsko vino. I govorilo u duhu pok.[ojnog] velikog Jugoslavena biskupa Strossmayera. Čak je i oponašao beogradski način govora. I te su gozbe i posjete bile vrlo česte. Kako je mijenjao razna poznanstva i razne ljude, tako je i s drom Ribarom²² bio dobar. I njegovome jednom sinu bio je kum na krizmi.

I kao biskup po biskupiji nastupao je magnatski. U početku svog biskupovanja vozio se na četveropregu obilazeći sela svoje biskupije. I dijelio je kapom i šakom. Nek se znade, tko je đakovački biskup! No kako je dobar govornik i kako znade odlično s ljudima stupati u kontakt, narod ga je ispočetka jako zavolio. Taki gospodin, a znade o svačemu razgovarati; pa kako je darežljiv; pa kako lipo govori; pa on je naš seljački sin iz Garčina...i sl. Biskup je častio generale i političare, biskup je dijelio na veliko obilazeći svoju biskupiju. Ta bilo je imanja i šuma! No to su drugi iskoristili misleći: gdje se mnogo i bez računa troši, tu se lako i uzme. Tako je upravitelj biskupskog vlastelinstva neki Milan H[e]rzić²³ držao u Đakovu najbolju vatrogasnu

22 Dr. Ivan Ribar – odvjetnik i političar, istaknuti član Komunističke partije Jugoslavije. Na prvom zasjedanju AVNOJ-a u Bihaću 1942. izabran za predsjednika, a od 1945. do 1953. predsjednik Predsjedništva Narodne skupštine FNRJ. Kao odvjetnički pripravnik, a kasnije i odvjetnik boravio je u Đakovu od 1910. do 1923., gdje se sprijateljio s biskupom Akšamovićem, koji je bio i krizmeni kum njegovom sinu Jurici. M. Srakić, „Đakovački incident 1930. godine”, *Scrinia Slavonica*, Slavonski Brod, 2015., str. 237.

23 Marijan pl. Herzić (1874.-1939.), gospodarski činovnik. Sin ljekarnika i odvjetak stare plemićke obitelji Hrzić (Herzić) podrijetlom iz Brinja. Gimnaziju je polazio u Zagrebu i Bjelovaru te završio trgovačku školu. Bavio se ljekarništvom, a nakon što je prodao naslijeđenu tvornicu octa u Virju, 1906. odlazi za aktuara na biskupsko vlastelinstvo u Đakovu.

glazbu u Jugoslaviji sve sa češkim muzičarima. I obilazio je s tom glazbom na glazbene turneje. Odakle mu novac, da to sve plaća – pitao se svijet. On je tvrdio, da dobiva na lutriji. A ta sigurna lutrija bilo je Biskupsko vlastelinstvo, kojim je on bez kontrole upravljao. A biskup mu je slijepo vjerovao i nije vodio pravoga računa. Čak kad su ga neki upozoravali, odbio ih je, jer on ima puno povjerenje u svoje činovnike. I onda je najednom pukao glas: golema pronevjerenja u Biskupskom vlastelinstvu od strane upravitelja Hržića! Knjige su i previše očito govorile, jer se jednostavno prenosilo, recimo s 10,000 na 100,000 i sl. Pripovijedalo se poslije, da se ukupno radilo o milijunskim pronevjerenjima. A vlastelinstvo je dakako išlo sve više unatrag. Tada je postavljen jedan svećenik upraviteljem vlastelinstva, dr Ivan Rogić, koji je zbilja dosta rapidno sanirao uništeno gospodarstvo. A šta je biskup učinio i kako se opravdao i prokazao stvar pred Rimom, nije mi poznato. Samo izgleda, da je prvotno uspio dosta dobro sve prikazati, dok je ostao na svom mjestu kao biskup i dalje. Sada je postavljeno posebno vijeće za upravu i njemu – čini mi se – određena stanovita suma prihoda, a da ne može više neograničeno raspolagati vlastelinstvom. Malo su, ali samo malo splasnule gozbe u dvoru i davanje novca po biskupskim vizitama. Sada je to imalo osjetiti i samo bogoslovno sjemenište u Đakovu. Znam, da su pričali bogoslovi, kada sam 1932. godine došao u jesen u Đakovo, da su prijašnjih godina dobivali i odijela, i knjige, i sve potrebno. Sada se čak govorilo, da ćemo morati plaćati nešto za stan i koštu. Takvo je bilo stanje.

Narod je dakako sve to pratio, rogoborio, bunio se, nalazio u svemu tome potvrdu za svoju tvrdnju o kartanju u Beogradu. I nije nikako više volio svoga biskupa. Izgubio je bio davno ono malo simpatije, što ih je bio stekao. A i svećenstvo je bilo u glavnom sve protiv njegova držanja. Lijepo ga je karakterizirao jedan svećenik: on je kao graničarski gazda – puzav pred vlastima i pretpostavljenima, a tiranin prema sebi podložnima! I previše je upadno bilo njegovo klanjanje prema svakome sreskom načelniku. Dok je bio tvrd i krut prema svojim svećenicima. Tako da su svi govorili: samo što dalje od Đako-

Zaslužan je za razvoj vatrogastva, te je, pored ostaloga, bio predsjednik Dobrovoljnoga vatrogasnog društva u Đakovu, predsjednik Zajednice vatrogasnih društava Savske banovine i Vatrogasnog saveza Jugoslavije te tajnik Međunarodnoga vatrogasnog saveza u Parizu. Potkraj 1930-ih preselio se u Samobor, gdje je 1939. bio izabran za predsjednika vatrogasnog društva. Kasnije je bio i predsjednik đakovačkoga Mjesnoga odbora Crvenog križa. Branko Ostajmer – Vladimir Geiger, „Dobrotvorna djelatnost đakovačkih društava i ustanova tijekom Prvog svjetskog rata”, *Scrinia Slavonica*, 2014., str. 176.

va! Stvorio si je jedino krug odanih svećenika oko sebe, koji su mu u svemu gažulirali i za svaki njegov gest klimali da je savršen. A glavni dio svećenstva bio je protivu njega u svakom pogledu. Radi svoje nepopularnosti u Đakovu nije nikada ni izlazio nikuda iz dvora, osim na službene priredbe.

Iza onog peha sa pronevjerenjem dogodio mu se ubrzo drugi peh: požar orgulja u katedrali²⁴. Kažu, da je u noći taj lijetao okolo i vikao: ja sam propao! Međutim katedrala je spašena. Prva Hrvatska²⁵ je kulantno platila milijunsko osiguranje. Dala je i država dosta veliku svotu. I tako je poslije mogao nasuprot Strossmayerovom: sagradio biskup Str. – postaviti: a obnovio je temeljito biskup Akšamović.

Politički i načelno mijenjala se kabanica već prema tome, kako je vjetar puhao. U Zagrebu je na biskupskim konferencijama zajedno s ostalima bio potpisao Okružnicu protiv Jugosokola²⁶. A u Petrovaradinu je malo iza toga uzdizao isti taj Jugosokol do nebesa. Ljudi bi samo mahali glavom: Ha, biskup Akšamović! I onda je sve bilo moguće i shvatljivo.

Godine 1935. je dakako glasovao za Jeftića. Time je opet odbio vrlo mnogo ljudi od sebe. No on je načelno uvijek za vladu, pa bilo to ne znam kakva i ne znam koja po redu. Glavno je da ima sada momentano vlast u rukama. – Dakako da je i 1934. prilikom smrti kralja Aleksandra, plakao u vlaku, koji je vozio njegovo tijelo od Broda do Vrpolja i da je izdao žalobnu okružnicu na svećenstvo za molitve za upokoj njegove velike duše. I toplo je dakako pozdravio novoga nepunoljetnog kralja Petra II. Uvijek lojalan građanin!

Ne pada mi sada na pamet, je li još štogod bilo u međuvremenu. Za izbora 1938. godine, kada je sav hrvatski narod glasovao drugačije, on i tada glasuje za [Milana] Stojadinovića. Uvijek vjeran svome principu. Sada su ga još jače napadali. Htjeli su čak prirediti demonstracije protiv njega. No uvijek je prevladao obzir: biskup je, pa nije zgodno. No negodovanje se naroda očitovalo na svakom koraku u izjavama i prezirnom spominjanju njegova imena.

24 Požar je izbio 23. lipnja 1933. prilikom čega su u potpunosti izgorjele orgulje, a stradala je i ornamentika, freske i slike. Obnovu je poduzeo biskup Akšamović i trajala je od 1933. do 1936. godine. <http://www.djos.hr/index.php/sredisnje-ustanove/katedrala> (20. kolovoza 2017.)

25 Najvjerojatnije se misli na Prvu hrvatsku štedionicu, koja je od 1911. imala podružnicu i u Đakovu.

26 Sokol Kraljevine Jugoslavije.

Sjećam se baš te godine zgrade njegove prevrtljivosti političke u Slankamenu. Hrvati su ga dočekali bili s velikim neraspoloženjem prema njemu i radi općenito njegova držanja, a i radi rješavanja njihovih mjesnih stvari na nezadovoljstvo naroda. I on je pred njima tako vješto nastupio kao mačekovac, da ih je bio ne samo umirio nego i oduševio, te su mu zaneseni momentano klicali: Živio biskup, tako je! – Kao privremeni upravitelj župe pratio sam ga u vizitu domaćim Švabima. Tu je ciglih par minuta iza toga nastupio kao stopostotni Jugoslaven, jer su svi bili tako naštimani. Ne znam samo zašto je vodio mene kao svjedoka toj i previše drskoj nekarakternosti.

Kada je 1939. godine osnovana banovina Hrvatska, trebalo je i ovdje pohvatati veze. Koliko se sjećam, slao je jednog kanonika Mačekovca Jurčevića, neka uspostavi veze s novim vlastima u Zagrebu. A i sam se nije nikada žacao ponizno obilaziti urede i na taj način izgrađivati mostove veza. Glavno je, da smo u dobrim odnosima s onima, koji su momentano na vlasti.

Te godine 1939 u rujnu posjetio je kralj Petar Đakovo, da vidi Strossmayerovu katedralu. Biskup je bio sav izvan sebe i sav nervozan. Svećenstvu je u Đakovu izdao poziv da mora prisustvovati dočeku tome. Ja sam bio vlakom pred to otputovao u Vrpolje, da ne moram pribivati tom dočeku. Kasnije sam čuo, da je biskup, koji inače lako i flotno govori, dobio takvu tremu, da nije mogao pravo izgovoriti titula pozdrava. A kralj se opet uplašio njegova crkvenog ornata, pa se počeo križati i tražiti ruku da je poljubi. Dakako da je pozdrav bio zanosna epopeja kući Karađorđevića i slavnom kraljevskom domu uz spomen blaženopočivšemu veliko ocu. Posjetnici su bili samo na prolazu, malo su se zadržali u dvoru i prosljedili svoj put.

Kakvo je bilo dalje držanje, jasno je iz prijašnjeg svega. Pojednosti iz tog vremena ne znam, jer sam 1939. godine otišao na studij u Rim, pa nisam mogao pratiti razvoj raspoloženja i držanja biskupova u vezi s promjenama, koje su tada uslijedile.

Znam, da je u ljetu 1939. biskup krčki dr [Josip] Srebrnić kao izaslanik sv. Stolice vodio istragu protiv biskupa. Izgleda na nekakvu tužbu, koja je poslana u Rim, a i u vezi s onim već spominjanim pronevjeranjem. Ni ovaj put nije stvar bila rješena, ali je načeta. Tek 1942. godine u travnju biskup je od Rima penzioniran, a onda radi ratnih prilika postavljen upraviteljem biskupije.

Čuo sam poslije, da je kod dolaska Ustaša na vlast, bio prvi baš biskup Akšamović, koji je pozvao svećenstvo, da položi zakletvu novoj hrvatskoj

vlasti i Poglavniku. I poslao je odmah u Zagreb jednoga kanonika da u njegovo ime i u ime svega svećenstva izrazi punu odanost novom državnom poglavaru i novoj vlasti. A samih par dana prije toga napisao je okružnicu, u kojoj veliča dolazak punoljetnog proglašenog kralja Petra II. na vlast u biv. Jugoslaviji. Tako je u roku samih par dana mogao preći temeljitu metamorfozu. No za njega to nije ništa novo.

Kako je vjerno služio sve prijašnje vlade, tako je puna srca služio i novoj vlasti u Hrvatskoj. Nastojao je da se u svemu pokaže potpuno odanim građaninom. Napose se istakao u početku na djelu oko prevođenja pravoslavaca na katoličku vjeru. Tu je akciju poduzeo oduševljeno dr [Stjepan] Hefer, župan velike župe Baranja. A biskup đakovački mu je u svemu išao na ruku i sam revnovao oko toga djela. On je čak izdao jedan letak potpisan s „Prijatelj naroda”, u kome nagovara pravoslavce neka svi listom prijeđu, jer ima za to toliko razloga. Znam, da je svećenike upravo silio, da moraju ići misionariti u pravoslavna sela i slao ih često uz samu opasnost po život. I sve je urgirao, da se što bržim tempom obavi. Ja sam uvijek bio protiv toga. I kao student Orientalnog Instituta u Rimu znao sam, da je to i protiv očitih intencija i metoda Crkve, da se na silu privađa ljude katoličanstvu. To sam i negdje istakao. Ali sam i dobio temeljiti obrisač: da sam balavac i neka se ne pačam u takve poslove! Znam, da su i drugi biskupi, i mnogi svećenici bili oštro protiv takvoga postupka. No on se htio pokazati revnim i u tom pogledu i nije se dao od nikoga svjetovati u takvim stvarima, kao ni u drugim sličnim. Provodio je svoju volju i svoj plan bez obzira, je li to kome od svećenstva pravo ili nije, i bez obzira kakvih će to imati posljedica.

Nešta je spominjan židovski logor u Đakovu i da biskup nije htio ustupiti čak ni župe za prenoćivanje. Kako se vladao u toj stvari, ne znam, jer nisam tad bio doma, a drugi mi nitko spominjao njegovo ime u vezi s time. Čuo sam samo, da se strašno postupalo i mučilo u tom logoru i puštalo ljude da umiru od bolesti i nečistoće.

Kad sam došao u Đakovu 1942. godine u ljetu nakon svršenih studija, malo sam zalazio biskupu, jer me on progonio radi spomenute afere sa nadbiskupom Stepincem²⁷. Pogotovo ga je smetalo, da ja kao mlađi svećenik

27 Autorici nije poznato o čemu se točno radi, no očito je da je detalje o spomenutoj aferi Marić iznio u zasebnom referatu o nadbiskupu Stepincu (koji nije sadržan u ovim kutijama), što je vidljivo iz teksta referata „Odnosi i veze visokog klera katol. Crkve prema ustaško-križarskom pokretu”: „Za nadbiskupa dra Alojzija Stepinca [podcrtano u izvorniku] sam iznio u glavnom sve, što znadem u posebnome prikazu.” HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 5.

usuđujem se kazati nešto drugačije nego on tvrdi. Njega je okolina naučila na to, da ima u svemu pravo. I sad dolazi jedan „balavac” da njemu soli pamet! Zapostavljao me na svakom koraku i plaćao mi pola plaće kao profesoru a odredio da predajem i predmet svoga odsutnog kolege.

Čini mi se, da ga je mnogo smetalo, što nije mogao steći puno povjerenje ustaških vlasti. Čuo sam, da ga je [Aleksander] Seitz napao u govoru pred katedralom. Međutim njega to nije smetalo, da traži veze drugim putem. Uspostavio je veze s drom Heferom. Logornik u Đakovu bio je njegov činovnik u vlastelinstvu ing. [Ivan] Asančaić, poslije i veliki župan u Osijeku. A inače je nastojao, da bude što lojalniji u svemu.

S njemačkom vojskom, kako je koja dolazila ili prolazila kroz Đakovo, održavao je najbolje veze. Shvaćali smo da mora ustupiti prostorije i izvršiti što vojska traži. Ali on se i tu pokazivao prerevan. Sam im je nudio, ako trebaju još ovo ili ono. Na to smo se uvijek ljutili. Jednom zgodom, kad su došli Nijemci s kozačkom divizijom, moralo je nekoliko nas profesora iseliti u roku od pol sata bez određenog stana, samo da se njima dađe udobniji prostor za kancelarije. I to sve po biskupovoj preuslužnosti. Inače je pozivao k sebi na ručkove visoke njemačke oficire, kao i pretstavnike ustaških vlasti, kad bi dolazili u Đakovo.

Moram istaći, da je svoje veze s njemačkim oficirima iskoristio za to, da se zauzme za naše ljude osumnjičene s partizanstva. I to je činio svaki puta zbilja neustrašivo. I uspio je izvući mnoge naše pojedince iz njemačkih ruku. Kadgod bi đakovčani bili zatvoreni, dolazili su biskupu, da bi intervenirao za njih. I on je to uvijek najspremnije činio, uz mnogo vlastite neugodnosti i predbacivanja, da je i on partizanofil. No nije se obazirao na to. Isto tako je intervenirao u ime pravde i kod ustaških vlasti, napose kada je u Osijeku bio velikim županom njego bivši činovnik ing. Asančaić. Mislim, da mu mnogi đakovčani mogu zahvaliti – uz ostale koji su se zauzimali – svoju slobodu, pa mnogi i svoj život.

Kakav je već bio, sjećam se, da je jednom govorio, kad su partizani bili u blizini: E, sad moram paziti, da s njima uspostavim veze. I sjećam se, da su ga pod konac optuživali, da je u vezi s partizanima. Optuživali su ga da prima pisma od partizana i da je slao veliku svotu pomoći partizanima. Koliko ima istine u tim optužbama, to ne znam. Znam samo, da je dru Franji Didoviću, župniku iz Drenja, koji je bio u partizanima izdao službenu potvrdu, kao da se nalazi na liječenju, za slučaj da ga traže kod kuće ustaše ili Nijemci.

U mjesecu travnju²⁸ došao je državnim autom u Zagreb, da prisustvuje konferenciji biskupa, sa koje je zajedno s nadbiskupom Stepincem, [Ivanom] Šarićem i [Jankom] Šimrakom izdao okružnicu protiv komunizma. Poslije te konferencije bili su biskupi i njihova pratnja na ručku kod Poglavnika na Rebru.

Čuo sam, da je kod ulaska partizana u Đakovo imao dosta velikih nepri-
lika. A što je najsmješnije, vele iz njegove okoline ljudi, on se nije nikako
mogao pravo uživjeti, da ta Jugoslavija nova, nije isto što i ona stara. Tako da
su ga upravo morali odučavati od nekih izraza i nekih njegovih naumljenih
govora. Kako se međutim dalje razvijao njegov odnos prema narodnim vla-
stima nije mi poznato, jer nisam bio to vrijeme u Đakovu.

Zajedno sa svima ostalima biskupima prisustvovao je i biskup Akšamo-
vić već u srpnju u sastanku biskupa. No kako se nisu svi sastali i kako je od-
lučeno, da se ne će tada održavati konferencija, on je iskoristio tu priliku da
posjeti pretsjednika dra [Vladimira] Bakarića, sastajao se s dr. [Svetozarom]
Ritigom i obišao je još neke ustanove, ne znam koje sve, jer je sam bez prat-
nje obavljao vizite.

Polovicom mjeseca rujna došao je opet u Zagreb na zasjedanje biskup-
skih konferencija. Vidio sam ga samo jedno dvaput na kratko, jer se uvijek
nekuda žurio, da je prezaposlen. Činio je i ovaj put u međuvremenu vizite.
A kakvu je ulogu imao na konferencijama, to mi nije poznato. Znam samo,
da je s drugima potpisao „Pastirsko pismo”. Poslije sam čuo od Šalića²⁹, da
navodno nije naložio po biskupiji, da se ono čita, nego je to prepustio sasvim
na volju mjesnim župnicima. A u katedrali da ga je čitao on sam, ali uz svoje
posebne popratne riječi. Kako je to bilo stvarno ni to mi nije poznato.

Znam još, da je kod njega u Đakovu otsjedao dr. Ritig u vrijeme svoje
predizborne zadaće u đakovačkom kotaru.

Kakovo je njegovo raspoloženje i držanje sada, toga ne bih znao reći. To
bi čovjek morao biti ondje, na zgodan način s njime stupiti u slobodniji raz-
govor i onda doznati za pravo raspoloženje prema narodnoj vlasti. Međutim
iz svega prijašnjeg vjerujem, da će on svim silama nastojati, da dokaže svoju
potpunu odanost prema narodnoj vlasti i da će pružiti punu suradnju toj vlasti.

28 Krivo naveden datum, radi se o Biskupskoj poslanici od 24. ožujka 1945. o kojoj je bilo riječi
ranije u tekstu.

29 Vjerojatno se misli na tajnika nadbiskupa Stepinca, Ivana Šalića.

Toliko eto u kratkom pregledu o radu i djelatnosti đakovačkog biskupa dra Antuna Akšamovića s osobitim obzirom na sadanje stanje i narodni pokret uopće.

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 5.

Odnos i veze visokog klera katol. Crkve prema ustaško-križarskom pokretu

[....]

Moj biskup dr Antun Akšamović je prema zaključivanju ljudi bio valjda najodaniji biskup ustaškim vlastima. Primio je baš za svoju lojalnost rema državnim vlastima i posebno odlikovanje, kada su i drugi biskupi odlikovani. No karakter te odanosti i veza će se najbolje shvatiti iz prikaza koji sam dao o njemu: odan prema svakoj vlasti. On je bio sretan, da mu tko od ustaških vlasti dođe i tim pokaže, da nemaju ništa protiv njega. Međutim slabo su ga posjećivali: osim veliki župan, njegov bivši činovnik ing. Asančaić, osječki stožernik Šredl – i za druge ne bih ni znao.

Mislim barem, da sada nema nikakve veze s ustaško-križarskim pokretom, nego da mu je sve nastojanje, da uspostavi što bolje veze s narodnim pokretom i sadašnjim vlastima. Dakako to tek zaključujem, a s njime nisam o tome razgovarao, pa ne mogu na temelju nekih činjenica to potvrditi, osim što znadem za veze s drom Ritigom.

Akšamovićeve odnosi i veze vode onamo i prema onome, tko je momentano na vlasti. A nastoji da se zaboravi na sve njegove prijašnje veze, koji bi mu mogli smetati.

[....]

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

Biskupski ordinarijat

Djakovo

Broj 848/42-b

Djakovo, 10.II.1942.

Predmet: Vjerezakonski prijelaz, vjerska pouka u kotaru Vukovaru području biskupije

Djakovačke po misionarima ocu Stjepanu Rade i ocu Dodić Pavlu.

Prečasni

Odbor trojice Biskupskih konferencija za vjerezakonske prijave.

Z a g r e b .

Savezno sa instrukcijama primljenih od prečasnog naslova od 10.XII.1941. br. 3/41 čast je potpisanom biskupu djakovačkom kao pretstavniku Biskupskog ordinarijata u Djakovu izvijestiti slijedeće:

Časni oci misionari: O. Stjepan Rade i O. Pavao Dodić 8.II. o. g. dovršili su misionarski rad u vjerskoj pouci za prelaznike u župi Trnjani na području Velike župe Posavje. Točan izvještaj dostavit će se Prečasnomo odboru trojice biskupa čim nam stigne izvještaj Župnog ureda u Trnjanima. U sporazumu sa časnim ocima Biskupski ordinarijat šalje gospodu misionare na pouku u katoličkoj vjeri u selo Bršadin, gdje imade 220 kućanstava sa preko 1200 osoba, koje žele preći u rimokatoličku vjeru. Od Bršadina udaljenosti 4 kilometra je selo Pačetin na području župe Tordinci. U Pačetinu su se mnogi prijavili za prijelaz i taj broj svaki dan raste više. Stoga ovim dajemo crkvenu misiju i sakramentalnu jurisdikciju časnom ocu P. Dodiću da u dva označena sela preuzme vjersku pouku i da punom vlašću dušobrižnika izvrši propisane vjerezakonske prelaze grkoistočnih žitelja u rkt. vjeru. Da li će to časni otac izvršiti skromno ili svečano, neka se posavjetuje sa nadležnim gospodinom podžupanom Velike župe Vuka.

U selu Trpinja na području župe Vukovar na cesti prema Osijeku u udaljenosti od Vukovara 11 km je selo Trpinja gdje se je veliki boj osoba prijavio za prijelaz u rkt. vjeru. Selo Trpinja imade oko 550 obitelji, sa brojem osoba circa 2200. Ovi žitelji grkoistočne vjere su raspoloženi da svi predju u svetu rkt. crkvu. Od Trpinje je selo Bobota udaljeno 3 i 1/4 km. Ovo je selo isključivo žiteljstvom grkoistočne vjere naseljeno. Imade oko 570 kuća sa brojem osoba 2920.

Selo Bobota nalazi se na teritoriji naše župe Tordinci. Veliki je broj žitelja kod nadležnih vlasti državnih prijavio svoje prelaze u rkt. crkvu. Uvažavajući ovu činjenicu dajemo ocu S. Rade crkvenu misiju i sakramentalnu jurisdikciju da u dva označena sela preuzme vjersku pouku i da punom vlašću dušobrižnika izvrši propisane vjerozakonske prelaze grkoistočnih žitelja u rkt. crkvu. Da li će to časni otac izvršiti skromno ili svečano neka se posavjetuje sa nadležnim gospodinom podžupanom velike župe Vuka.

Što se pak tiče potrebnih crkvenih stvari, tj svetog posudja i liturgičkog odijela, obratit će se čč. oci misionari na odnosne župne urede u čijim se naprijed označena sela za misije određena sela nalaze.

Gospoda župnici dužni su im iz svojih župnih crkvi dati sve potrebite stvari. Isto tako dužni su ocima misionarima u svemu biti na ruku. Za stan i opskrbu časnim ocima misionarima neka se izvole pobrinuti nadležni župnici onih župa na čijem teritoriju e nalazi označeno selo gdje misionari obavljaju vjersku pouku. Obračun za sve troškove učinit će se sa prečasnim odborom trojice biskupa za vjerske prelaze kod Biskupskih konferencija. Časni misionari dolaze sutra dne 11.II. 1942 g. u franjevački samostan Vukovar da ondje od vlč. oca gvardijana franjevačkog samostana i upravnika župe prime potrebite instrukcije.

Obavješćuje se:

Prečasni odbor trojice biskupa od Biskupskih konferencija

Velika župa Vuka na ruke gospodina podžupana

Rkt. Župni ured Vukovar

Rkt. Župni ured Tordinci

Otac Stjepan Rade, misionar

Otac Pavao Dodić, misionar

Dr. Antun Akšamović, biskup djakovački, v.r.

Za točnost gornjeg prijepisa tvrdi i overava:

Anketna Komisija u Vukovaru pri Komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini.

Dana 24 maja 1945 g.

Pretsjednik:

Bogdan Živković, s.r.

Sekretar: Dr. Ivo Eles, s.r.

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

BISKUPSKI ORDINARIJAT

Djakovo, 8. lipnja 1942.

DJAKOVO

Broj 2733/942

Kod odgovora molimo navesti gornji broj.

Predmet: Hrvatski Državni Muzej Zagreb, Komisija za primanje
crkvenih stvari grčkoistočnih crkvi.

Ugledna

DRŽAVNA KOMISIJA HRVATSKOG DRŽAVNOG MUZEJA.

Z A G R E B .

Čast je potpisanom biskupu djakovačkom izvestiti da pokretnine bivših grkoistočnih crkvi koje su pretvorene u katoličke crkve ukoliko spadaju na inventar istih crkvi još nijesu službeno preuzete od državne vlasti kojoj je Ured za Ponovu svojevremeno predao iste stvari na sačuvanje. U svakom pojedinom slučaju one stvari, koje je novi župski odbor Katoličke župske uprave trebao za liturgijske svrhe, obavio je primopredaju u obliku zapisnika sa mjesnom općinom pod nadzorom i uz odobrenje nadležne kotarske oblasti.

Stoga se umoljava ugledna komisija da izvoli stvari pojedinih crkvi pregledati u prisutnosti mjesnoga župskoga odbora katoličke župe, odnosno Župske ispostave i u prisutnosti delegata nadležne kotarske oblasti. To su redovito bilježnici ili načelnici mjesnih općina. Ako bi komisija pronašla za zgodno da koji predmet preuzme za Muzej u Zagrebu, umoljava se da to učini u obliku zapisnika koji će potpisati predstavnici koji stvari predaju i gospoda članovi komisije koji stvari preuzimaju. Takvi zapisnici neka neka se sastave u više primjeraka, od kojih će po jedan dobiti stranke, koje kod primopredaje sudjeluju, nadalje jedan primjerak za nadležnu kotarsku oblast ili ako ove nisu nadležne tada za nadležnu Veliku župu i jedan primjerak za Biskupski ordinarijat u Đakovu.

Na području naše biskupije bivše grčkoistočne crkve pretvorene u katoličke crkve jesu ove:

1. Bračevci – kotar Đakovo, neke stvari vlasništvo ove crkve nalazi se u spremištu Stolne crkve u Đakovu.
2. Majar – kotar Đakovo. Sve stvari se nalaze kod župskog odbora.
3. Paučje – kotar Đakovo, i Veliko Nabrdje, kotar Đakovo, obadva ova sela pripadaju u Župsku ispostavu kojoj je sjedište u Lev. Varoši. Stvari se nalaze kod istih crkvi.
4. Dopsin – kotar Osijek. Stvari se nalaze kod iste crkve. Ovo selo pripada Župskoj ispostavi u Šokolovci, kotar Osijek.
5. Tenje – kotar Osijek, grčkoistočna crkva srušena. Sa stvarima je raspolagala nadležna kotarska oblast.
6. Dalj – kotar Osijek, grčkoistočne crkve i zgrade su bile pod upravom posebne uprave i pod nadzorom nadležne kotarske oblasti.
7. Markušica – kotar Vukovar, stvari se odnosne crkve nalaze kod novog župskog odbora.
8. Kapelna – kotar Dolnji Miholjac, stvari se nalaze kod tamošnjeg župskog odbora.
9. Kućanci – kotar Dolnji Miholjac, stvari se nalaze kod tamošnjeg crkvenog odbora.
10. Budimci – i Poganovci – kotar Našice, zajednička Župska ispostava sa sjedištem u Budimcima, stvari se nalaze kod župskog ureda.
11. Bijelo Brdo – kotar Osijek, stvari se nalaze kod župske ispostave kojoj je sjedište u Sarvašu.

12. Borovo Selo – kotar Vukovar, župska ispostava sa sjedištem u Vukovaru /župski ured/. Stvari se nalaze kod novog župskog odbora.
13. Trpinja – kotar Vukovar, župska ispostava još nije osnovana, ali je crkva pretvorena u katoličku crkvu. Tamošnja občinska uprava će znati gdje se stvari nalaze. U ovu župsku ispostavu spada i Bobota, stvari se nalaze u ovoj crkvi.
14. Pačetin i Bršadin, župska ispostava nije osnovana, tamošnji občinski uredi znati će gdje se stvari nalaze.
15. Čepin, kotar Osijek, župska crkva srušena, stvari te grčkoistočne crkve nalaze se kod novog župskog odbora.
16. Martinci Čepinski – kotar Valpovo, stvari se nalaze kod župskog odbora.
17. Trnjani – kotar Brod, crkva srušena, tamošnja općinska uprava će znati za stvari.
18. Klokočevik – kotar Brod, crkva srušena, općina u Trnjanima će znati za tamošnje stvari.
19. Topolje – kotar Brod /Topolje Nove/ - crkva srušena, za stvari će znati općinska uprava u Garčinu.
20. Brod na Savi, crkva srušena, kotarska oblast će znati za tamošnje stvari.

Dr. Akšamović, biskup, ap.adm.

v.r.

/Akt je zaveden u arhivu Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu pod IV, 26/510/1942/.

Za točnost prepisa jamči u Zagrebu, dne 15.X.1945. A. Sirola
/žig muzeja/

Ovaj prijepis vijeran je originalu
U Zagrebu, 16.IX.1946.

Javno tužioštvo
Narodne Republike Hrvatske
pomoćnik:
Desput Drago
[žig Tužioštva]

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

BISKUPSKI ORDINARIJAT

Djakovo, 2. kolovoza 1944.

DJAKOVO

Broj 44/1944 Prs.

Kod odgovora molimo navesti gornji broj

Predmet: -

Velečasni gospodin

Ž i v k o K a l a j d ž i ć, župnik

C e r n a.

Savezno sa dopisom od 1. kolovoza 1944. br 316/1944 župnoga ureda u Cerni, da je se ovo tumačenje:

Naredba Glavnog stožera domobranstva u Zagrebu od 20. kolovoza 1943. broj 7888, koja je proglašena okružnicom biskupskog ordinariata br. 2051/1943. odnaša se na uporabu crkvi i bogoštovnih objekata, a to su osim crkvi razne vrsti kapela i sličnih zgrada vezanih uz crkvu. Gospodarske zgrade se ne imaju ovamo ubrojiti. Dapače i župni domovi nijesu u strogom smislu bogoštovni objekti. Naredba određuje, da se crkve ne smiju upotrebljavati za obranu prigodom napada odmetnika na pojedina sela. To znači, da se crkvom ne može služiti vojska kao bunkerom niti je slobodno u crkvu unašati ubojito oružje u svrhu obrane mjesta. To je eto sadržaj naredbe na koju se Vi pozivate.

Vama je sigurno poznato, da osim ove naredbe postoje naredbe Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske, koje su proglašene u službenim Narodnim Novinama. Te naredbe određuju, da vojnička vlast i svaka redarstvena vlast u zemlji mogu za ratne svrhe rekvirirati svaki objekt, koji se tima vlastima pokaže potreban za ratne svrhe, to jest za obranu mjesta ili za nastanbu ili za prevoz vojske. Prema tomu je do sada vojska postupala. Župni dom u Vrpolju je kroz cielu godinu kancelarija i zapovjedništvo njemačke policije. Oficir je Nijemac, a vojnici su Hrvati. U Starim Mikanovcima je kroz nekoliko mje-

seci bio ispražnjen cijeli župni dom. Upravitelju župe je ostavljena jedna soba za župni ured. Druge prostorije je preuzela vojnička komanda. Nakon odlaska vojske opet je župni dom povraćen svećeniku.

Ratno vrijeme i obrana Nezavisne Države Hrvatske iziskuju od svakoga nas najveće žrtve- pak se uslied toga ne smije nitko uznemirivati, dok stoji u položaju požrtvovnoga građanina. Vojnici žrtvuju svoje živote, a civili žrtvuju manje. Mi civili žrtvuujemo imovinu i možda u kojem slučaju i svoje zdravlje. Vi danas nemate još pravoga pojma o oštrim borbama sa partizanima. Kada je kod nas bilo napadnuto Djakovo mi smo morali za vojsku odstupiti gotovo cijelu sjemenišnu zgradu. Isto tako ja sam morao za Kozačku Diviziju odstupiti polak biskupskoga dvora. Tako bih Vam mogao nabrajati redom, koliko smo u biskupiji na raznim mjestima doprinjeli velike žrtve. Nu sve ću to prešutiti, pak ću samo naglasiti, da je naše vlastelinstvo moralo za porabu vojsci odstupiti sve teretne automobile i jedan osobni. Svi su satrvani, a da nismo dobili odštete. To su milijunske vrijednosti, ali eto domovina iziskuje žrtve.

Crkveni tutor tvrdi, da je u Cerni dosta malen broj vojnika, navodno oko 60 osoba. Za slučaj napada od partizana ovi se vojnici moraju tako organizovati, da budu koncentrirani na najsigurnijem mjestu odakle će moći braniti Cernu, ali i braniti svoj vlastiti život. Vi znate dobro, da partizani napadaje na sela vrše, ako ih je veliki broj. Redovito 2.000 do 3.000 osoba. Cerna do sada nije bila napadnuta, jer imadete sjedne strane zaštitu u Županji, gdje je veći broj vojnika, a na drugoj strani imadete zaštitu u Vinkovcima, gdje je centrum vojničke komande.

Iz svega ovoga treba, da zaključite, da se Vi ne možete obrazloženo opirati tome, da vojnici, koji brane Cernu uz ostale točke izaberu sebi jednu Vašu gospodarsku zgradu gdje bi se nastanili i ondje si u blizini izgradili bunker, jer je to vrlo podesno mjesto i dominantan položaj za obranu sela. Ako se na silu protivite vojnici će na silu okupirati što im treba. Stoga je najbolje da se s njima pogodite. Na primjer: Da se za vojnike uzme prolaz kraj Vašeg vinograda, t.j. kapija za kolni put. Prva zgrada do vinograda neka se adaptira vojnicima za stanovanje, a dvorište bi se moglo ograditi makar žicom, da vojnici ne prolaze kroz cijelo dvorište niti, da ulaze u crkvište. To vojska može provesti, jer će toliko pletene žice moći negdje rekvirirati, kao što u naši oficiri rekvirirali sve vrste žice na svima našim vrtovima, pa i na vrtu biskupskoga parka. Još ću i to spomenuti, da upotreba tornja na crkvi uz mjere opreznosti

nije zabranjena upotrebiti za izvidjanje, da li ima kakve opasnosti u okolici. Mjere opreznosti sastoje u tom, da se oficiri ne pokazuju na prozorima tornja izpruženom glavom, niti da ponoći pale svjetla.

Ovim je protumačeno kako se odprilike ima postupati, da se bitke po mogućnosti udaljuju od crkve, tako, da sveta mjesta službe Božje nije upotrebljeno za proljevanje krvi, a s druge strane, da predstavnik župe ne pokazuje indispoziciju prema svojoj rodoljubnoj vojsci. Naprotiv svatko očekuje, da će se vojnicima ići na ruku, da im se olakša služba i pruži prilika za zaštitu njihovoga života.

Izvolite prema ovim naputcima postupati. Ukoliko ne bi postigli sporazuma sa komadantom mjesta obratite se ili u Vinkovce ili u Županju višoj komandi one jedinice, koja je kod Vas sada u Cerni, pak ondje svoju stvar dobro obrazložite. Utok na ministarstvo imade mjesta samo onda, ako je prekršena naredba glavnoga stožera domobranstva br. 7888, koja je u Glasniku proglašena.

Dr Antun Akšamović [vlastoručni potpis]

biskup, a.adm.

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

PRESLUŠNI ZAPISNIK

od 30. IV. 1945.

napisan kog povjerenstva OZN-e za grad i kotar Vinkovci

Bude pred povjerenstvo predveden optuženi Živko Kalajdžić, župnik u Cerni, rođen 1896.g. 14.X. u Ceriću od oca pok. Ivana i majke pok. Ane r. Klajić, pismen, svršio 8 raz. gimnazije i teologiju, neoženjen, posjeduje 1 jutro zemlje, navodno ne kažnjavan, vojsku nije služio,

Isti optuženi pred povjerenstvom iskazuje slijedeće:

Svibnja mjeseca 1941.g. položio sam ustašku zakletvu po naredjenju biskupa Dr Akšamovića, kao i svi ostali svećenici djakovačke biskupije. Ja nisam položio zakletvu svojom voljom iz svog uvjerenja, nego sam ju položio pod pritiskom mog pretpostavljenog biskupa Dr. Akšamovića.

Ja sam u toku vladavine NDH više puta došao u sukob sa Nijemcima iz vjerskih i vojničkih razloga našto sam dobio ukor od biskupa Akšamovića, da moram sve poduzeti što se tiče interesa Nijemaca i ustaške vojske. To potvrđujem sa dopisom kojeg sam dobio od biskupa Akšamovića, koji se danas nalazi u mojem župnom uredu.

Drugo nemam što da kažem.

Zapisnik mi je pročitan te ga u znak priznanja vlastoručno potpisujem.

Dovršeno.

Saslušao:

Sabolj

[vlastoručni potpis]

Zapisničar:

[nečitko]

Saslušani:

Živko Kalajdžić

[vlastoručni potpis]

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

IZJAVA

Ovim izjavljujem, da sam i ja zajedno sa svojim prijateljem i kolegom rimskim studentom Stjepanom Bogutovcem bio primoran od svoga biskupa Akšamovića, da idem kao misionar u pravoslavna mjesta Paučje i Čenkovo i da ondje obavim pouku i obred prelaza svih stanovnika toga mjesta u roku od jednoga tjedna dana.

Negdje polovicom mjeseca oktobra 1941. godine primio sam jednostavno dekret od Biskupa, da imam toga i toga dana ići u gore spomenuta mjesta s tom posebnom misijom. Ja sam pošao Biskupu i na lijep način molio, da me rješi te službe, jer ja nikako ne želim ići onamo u takvom poslu. Kad me

on nagovorom htio pridobiti, onda sam mu izložio svoje gledanje na čitavu tu stvar: da ja i kao student Papinskog Istočnog Instituta ne odobravam takav način obavljanja prelaza i da se moja savjest bune protiv takvih djela. On je na to nastupio sa svojom biskupskom vlasti i zaprijetio mi, da će me udariti crkvenom kaznom radi neposlušnosti svome Biskupu, ako ne bude izvršio njegov dekret. Kad može ići moj kolega Bogutovac, tad moram ići i ja.

Na takvu prijatnju sam konačno teška srca pristao, da pođem onamo s kolegom Bogutovcem; pogotovo još, kad smo u Levanjskoj varoši čuli, da su ondje sami pravoslavci i da bismo mogli izgubiti glave.

Učinio sam sa svoje strane sve da ljudima olakšam taj čin, koji su pod silom morali izvršiti. Istakao im zajedno s kolegom, da smo i mi silom poslani da to s njima svršimo. I ljudi su učinili to mirno – svijesni teškoće položaja, ali teška srca, napose ženski svijet. Kako nije slijedeće nedjelje dosta dug bilo nikakvog izaslanika vlasti, već smo htjeli da odemo i ne obavivši prijelaz. U to je stigao bilježnik iz Levanjske varoši kao izaslanik vlasti i s porukom biskupa da se prijelaz imade svakako obaviti. Obavili smo obred prelaza po Rimskom obredniku i načinili zapisnik. I tim je taj najneugodniji posao za mene bio dovršen.

Po svom uvjerenju ne bih nikada takvog čina izvršio, nego sam to učinio jedino pod presijom svog nadležnog Biskupa dra Antuna Akšamovića, revnitelja u toj odurnoj stvari, sasvim protivno mome uvjerenju.

A tako su isto bili dekretirani kao misionari i drugi mlađi svećenici – Franjo Štamberger za svoju župu Trnava i na njoj [nastavak nedostaje]

Dr Đuka Marić

[vlastoručni potpis]

* * *

HDA, Fond 1561, RSUP, SDS, kut. 6.

PRIEDLOG ZA ODLIKOVANJE	
Prezime i ime: 111/559	Dr. Antun Akšamović
Dan, mjesec, godina i mjesto rođenja:	27.V.1875. u Garčinu /Slav.Brod/
Vjera:	katolik
Građansko zanimanje dužnost ili služba:	biskup
Obiteljsko stanje i zavičajna občina:	Garčin /Slavonski Brod/
Prebivalište i točan naslov:	Djakovo - biskupski dvor
Kratak opis zasluge ili djela: (KADA? - KAKO? - GDJE?):	Predan surodnik s državnom vladom i državnim oblastima osobito u vjerskim pitanjima svoje biskupije
Svjedoci djela ili zasluge?	
Koja hrvatska odlikovanja već posjeduje:	
Za koje se odlikovanje predlaže:	Veleređ za zasluge zvijezdom
Predložitelj:	
(ig)	<i>[Signature]</i> podpis
Broj:	strojem izpisano ime Dr. Pavao Canki
U Zagrebu , dne 21.III. 194-4	dužnost: pravosudja i bogoštovlja
Priedlozi i mienja viših predstavljjenih	
KRAKAK ENEST ZA KOVEJU: Za predanu suradnju s državnom vladom i državnim oblastima u svim narodnim i vjerskim pitanjima svoje biskupije.	

SUMMARY

Sladana Josipović Batorek

BISHOP ANTUN AKŠAMOVIĆ UNDER THE SCRUTINY OF THE COMMUNIST AUTHORITIES

In its entirety and in its original form, this paper presents the files of the State Security Administration, proving that also Bishop Antun Akšamović from Đakovo was under certain surveillance of the state authorities immediately after the end of the Second World War. Statements and documents refer to the Bishop's demeanour during the Ustaša regime, but also his attitude towards the Crusader movement. The fact that a court proceeding was never led against Akšamović proves that it was not in the interest of the Communist authorities to deal with one of the rare catholic bishops who showed readiness to cooperate and who spoke positively about the existing political system. Instead, the authorities tried to use the openness that Akšamović had shown for dialogue in order to break the unity of the Catholic Church led by bishop Stepinac, and also as an argument for their claim that the state authority is not to be blamed for the poor relationship between the Church and the State, but rather that it was the fault of certain bishops, who were refusing to have any contact with the authorities.

Key words: Antun Akšamović, communist authorities, Đakovo, State Security Administration, scrutiny

